

Rokningina fáa tey, ið ikki hava valrætt

Fyrri partur:

Kreppan í føroyska samfelagnum hevur rættuliga vakt áhuga millum útlendingar. Vit hoyra næstan dagliga um fólk, sum siga sína hugsan um viðurskiptini í Føroyum.

Útvarpið og danska sjónvarpið hava sinastu tíðina tosað um eina kanning, sum danski búskaparfrøðingurin, dr. økon. Martin Paldam hevur gjørt um Føroyar.

Paldam er m. a. kendur fyri at hava gjørt nógvar kanningar av búskapinum í tilafturskomnum londum, eitt nú í Suðuramerika:

- Flestu munnu halda, at vælklæddir og væltosandi bankamenn eru serliga gløggir, varnir og framskygdir. So er kortini ikki. Gløggskygni er tíverri ein mangulvøra allastaðni í heiminum - eisini í bankaheiminum, sigur hann m. a. í samrøðu við Tíðindablaðið Sosialin:

Martin Paldam er 50 ára gamal og hevur seinastu 18 árin arbeitt við lærða háskúlan í Århus, er útbúgvinn búskaparfrøðingur og er eisini dr. økon.

Hann heldur ikki, at føroyska kreppan enn er komin í hæddin. Skuldin er longu triggjar ferðir størri, enn hjá teimum latínamerikansku londunum, sum fyrst í áttatiárunum komu í kreppu. Ella fyri at lýsa hetta eitt sindur betur, sigur Paldam - so er skuldin í fyra ferðir størri enn tann danska var, tá Danmark var komið út á eggina.

Altjóða kreppan byrjar

Altjóða skuldarkreppan byrjaði í 1982, tá Meksiko boðaði frá, at landið ikki longur megnaði at gjalda skuldina. Hetta varð byrjanin til stórar gjaldstrupuleikar.

Restina av áttatiárunum vóru nógvar lond merkt av gjaldstrupuleikum, og Danmark var eisini væl á veg út í eitt skuldar-

óføri fyrst í 80'um.

- Men nú siggja vit, at ein av teimum størstu skuldarbyrðum er í Føroyum, sigur Paldam.

Hvussu stór skuldin er og hvussu stór hon er, um danir skulu gjalda hana, sæst í talvuni niðanfyri.

Náttúrutilfeingi fyrri skuld

Paldam sigur, at tann latínamerikanska gjaldskreppan tók seg upp, tá fleiri latínamerikansk lond, so sum Argentina, Meksiko og Brasilia ikki longur kundu rokja sínar skyldur. Londini skyldaðu 60 - 70% av bruttótjóðarúrtøku (BTU).

Hesi lond hava ein lítlan úttanríkishandil, so gjaldsbyrðan, i mun til útflutningin lá heilt uppi á 400%.

Tær skerjingar sum neyðugar hava verið at gjørt, hava vanliga ført til fall í BTU (bruttótjóðarúrtøku) per íbúgva í eini 10 ár. Upp á stutta tíð hevur verið stórt fall í reallønini o. s. fr.

Harafturat hava nógvar

endursamráðingar verið um at umleggja skuldina. Tað hevur síðan ført til, at rentan er minkað, og lánini eru longd, soleiðis, at árligu avdrögini eru vorðin minni.

Afturat hesum hava nógvar lond gjørt skuldarkonverteringar, soleiðis at fyrirtekur og útvinningsrættindi til náttúrutilfeingi er latin, í staðin fyri skuld. Talan hevur eisini verið um skuldareftirgeving, men bert í teimum vónleysastu fornum, og eftir at londini eru farin gjøgnum stórar niðurtúrar.

Skuld Danmarkar

Í 1983/84 hevði Danmark eina skuldarbyrðu upp á 45%. Hetta var ein stór upphædd fyri hvønn íbúgva. Við dagsins prisum hevði hetta svarað til 70.000 krónur fyri hvørja familju.

Tá Danmark hevur ein stóran úttanríkishandil - 35%, var lutvist lættari at bera skuldina. Men kortini var ein lítill vøkstur í 10 ár, sigur Paldam - og tað var ongantið afturgongd,

leggur hann afturat.

Hetta var drúgt, men nú hevur Danmark eitt stórt gjaldsgevinnvirkot, og skuldarbyrðan fellur framvegis. Hon er nú undir 40%.

Við aldarskiðum verður hon, um alt gongur sum tað skal, niðri á teimum 20 - 30%, sum hava verið tey »normalu« seinastu 100 árin.

Føroyska skuldin »ohugnaliga« hæg

Føroyar hava gjøgnum 80'ini uppbyggt eina »yvirraskandi« stóra skuld, sigur Paldam.

- Skuldarbyrðan náddi í 1992 upp á ikki minni enn 165%. Av tí at Føroyar er eitt lítið land, sær tal-ið ikki stórt út í krónum og oyrum, heldur Paldam. - Tí hvat eru 8 mia millum vinnir? Tað er jú nakað tað sama, sum prisurin á einum eskadrilli jagaraflogfari ella nakrir hundrað metrar av motorvegi. Men fyri hvønn føroying er hetta 175.000 krónur. Tað er meiri enn 1/2 millión per familju, so tað er eitt

Martin Paldam: Jú floktari politiska skipanin er, tess stuttskygdari verða avgerðirnar...

ohugnaliga høgt tal.

Árlig gáva - sama livifót

Aftur at skuldin er tað ein postur, ið kallast »árlig gáva« - ella blokkstuðulin úr Danmark.

Henda »gáva« er upp á slaka mia krónur. Hetta svarar til - sum tað sæst í talvu 1 - at hvør dansk familja gevur 700 krónur, fyri at hvør føroysk familja fær 70.000 krónur um árið.

Men hví gevur Dan-

mark Føroyum slaka mill-iard í »gávu« um árið?

- Hetta er ein trupul spurningur at svara, heldur Paldam. - Nógvar teorir finnast um hatta, men saman um tikið, so kunnu vit siga, at her eru søgulig bond, og at tað bert kostar einstaka dananum »eitt sindur« at geva føroyinginum »eina rúgvu.«

- Vit danir hava av eini ella aðrari orsök góðtikið, at ríkisfelagsskapurin merkir, at føroyingar og grønendingar skulu hava ein livifót, sum ikki er øð-

Mangan er loysnin, at lata onkran, sum ikki hevur valrætt gjalda. Soleiðis verða tað framtíðar ættarliðini, ið fáa rokningina.

Nógvar truplar politiskar avgerðir kunnu verða loysar, um greitt er, at ein triði partur skal gjalda.

- Vit danir hava av eini ella aðrari orsök góðtikið, at ríkisfelagsskapurin merkir, at føroyingar og grønendingar skulu hava sama livifót, sum danir.

Føroyska úttanlandsskuldin umroknað per føroying og per dana

Per 1/1-1993	tal í mia	Fyri føroyingar		Fyri danir (umroknað)	
Samlað skuld	8	Per persón	Per familju	Per persón	Per familju
Vánalig skuld	6	175.000	620.000	1.600	5.600
		130.000	455.000	1.200	4.200
Árlig gáva	1	20.000	70.000	200	700

Tá vit umrokna tølina sæst eitt nú at hvør føroyingur fær 20.000 krónur árliga frá Danmark - við blokkstuðlinum. Tað merkir, at hvør dani letur 200 krónur um árið, fyri at hvør føroyingur skal fáa 20.000 krónur.